

Turvallinen ilmapiiri laulunopetuksessa

Turvallisin mielin laulutunnilla - vinkkejä ohjaajalle

Aino Vuorenmaa

Opinnäytetyö

Kesäkuu 2022

Kulttuuriala

Musiikkipedagogi (AMK)

Vuorenmaa, Aino

Turvallinen ilmapiiri laulunopetuksessa: Turvallisin mielin laulutunnilla – vinkkejä ohjaajalle.

Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, kesäkuu 2022, 33 sivua.

Kulttuuriala. Musiikkipedagogin tutkinto-ohjelma. Opinnäytetyö AMK.

Julkaisun kieli: suomi

Verkkojulkaisulupa myönnetty: Kyllä

Tiivistelmä

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutustua turvallisuuden ulottuvuuteen laulunopetuksessa ja sitä kautta kehittää erityisesti rytmimusiikin laulun yksilöopetusta. Työssä keskityttiin ohjaajan rooliin sekä elementteihin, joihin ohjaaja kykenee vaikuttamaan. Työn avulla selvitettiin, mitkä asiat vaikuttavat oppijan turvallisuuden tunteeseen laulutunnilla, ja millaisia taitoja ja tietoja ohjaajalta edellytetään, jotta tämä kykenee luomaan turvalliselta tuntuvan ilmapiirin tuntutilanteeseen.

Tutkimuksessa käytettiin aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelua eli puolistrukturoitua haastattelua. Haastattelut analysoitiin teemoittelemalla, jonka avulla aineistosta paikannettiin tutkimuskysymyksiin liittyvä informaatio. Näin saatiin nostettua esille tutkimuksen tavoitteen kannalta oleellisia asioita. Teemat ovat aineistossa toistuvia asiakokonaisuuksia ja piirteitä. Tietoperustan ja haastatteluiden pohjalta luotiin ohjaajille suunnattu vinkkilista, johon koottiin konkreettisia neuvoja käytännön työhön.

Tietoperusta ja haastatteluaineisto tukivat hyvin toisiaan, eikä varsinaisia ristiriitoja ole löydettävissä. Tietoperustassa käytetty kirjallisuus ja artikkelit tarjosivat sekä teoreettista tietoa että käytännön esimerkkejä, ja haastattelussa korostuivat nimenomaan ohjaajan työssä toimivien henkilöiden kokemus, ammattitaito ja huomiot käytännön näkökulmasta.

Tutkimushaastatteluista oli analysoitavissa kolme pääteemaa, joista kukin jakaantui kolmeen alateemaan. Pääteemat olivat oppijan kohtaaminen ja vuorovaikutus, ohjaajan pedagogiset taidot sekä rakenteet ja tavoitteet.

Avainsanat (asiasanat)

laulunopetus, laulunopettaja, vuorovaikutustaidot, tunnetaidot, oppilaslähtöisyys

Muut tiedot (salassa pidettävät liitteet)

Vuorenmaa, Aino

Creating a safe atmosphere when teaching singing: Feeling safe in a singing class – tips for teachers.

Jyväskylä: JAMK University of Applied Sciences, June 2022, 33 pages.

Culture. Degree programme in Music. Bachelor's thesis.

Permission for web publication: Yes

Language of publication: Finnish

Abstract

The aim of the thesis was to get acquainted with the dimension of safety in teaching singing and thereby to develop individual teaching of rhythm music in particular. The thesis focused on the role of the teacher and the elements that the teacher is able to influence. The thesis was used to find out which things affect a student's sense of security during a singing lesson, and what skills and knowledge are required from the teacher to be able to create a safe atmosphere in the classroom.

The data collection method used in the study was a thematic interview, i.e. a semi-structured interview. The interviews were analysed by thematic information, which was used to locate information related to the research questions from the interview material. In this way, issues relevant to the study were appeared. Themes are recurring issues and features in the interview material. Based on the knowledge base and the interviews, a list of tips was created for teachers. The tips include advice for practical work.

The knowledge base and the interview material supported each other well, and no actual contradictions can be found. The literature and articles used in the knowledge base provided both theoretical knowledge and practical examples. The interviews highlighted the teachers' experience, professionalism and practical point of view.

Three main themes appeared from the interviews. Those three main themes divided into three sub-themes. The main themes were learners encounter and interaction, teacher's pedagogical skills and structures and goals.

Keywords/tags (subjects)

singing, music pedagogy, interaction skills, emotional skills

Miscellaneous (Confidential information)

Sisältö

1	Alkusanat	2
2	Lähtökohdat ja tavoite	3
2.1	Tutkimuskysymykset	3
2.2	Tavoite.....	3
2.3	Aiheen valinta ja rajaus	4
2.4	Tiedonkeruu ja lähteiden luotettavuus.....	4
2.5	Etiikka	5
3	Turvallisuuden tunne	6
3.1	Psykologinen turvallisuus.....	6
3.2	Ihmisen selittäminen mallien avulla	6
3.3	Autonominen hermosto uhkatilanteessa	8
3.4	Turvallisuuskulttuuri ja -ilmapiiri	8
3.5	Ohjaajan ja oppijan yhteys.....	9
4	Oppiminen ja oppijälähtöisyys	10
4.1	Oppiminen.....	10
4.2	Oppijälähtöisyys	11
5	Haastattelu	12
5.1	Aineistonkeruumenetelmä ja analyysi.....	12
5.2	Haastateltavat	13
5.3	Haastattelukysymykset	13
5.4	Haastatteluiden toteutus	15
6	Haastattelun tulokset	15
6.1	Teema 1: Oppijan kohtaaminen ja vuorovaikutus	15
6.1.1	Luottamus vs. pelko	16
6.1.2	Vuorovaikutus.....	18
6.1.3	Sanallinen viestintä ja kehonkieli	20
6.2	Teema 2: Ohjaajan pedagogiset taidot	23
6.2.1	Avoimuus ja rehellisyys.....	23
6.2.2	Tiedot ja taidot.....	23
6.2.3	Ohjaajan ”tuntosarvet”	24
6.3	Teema 3: Rakenteet ja tavoitteet	25
6.3.1	Struktuuri.....	25
6.3.2	Rutiinit.....	26

6.3.3	Tavoitteet.....	27
7	Pohdinta.....	28
8	Turvallisin mielin laulutunnilla – viisi vinkkiä ohjaajalle	29
	Lähteet	32

1 Alkusanat

Miksi turvallisuuden tunne ja luottamuksellinen ilmapiiri ovat niin tärkeitä pyrkimyksiä laulunopetuksessa? Minkälaisia vuorovaikutustaitoja laulunopetuksessa tarvitaan? Minulle laulaminen on oman sisäisen maailmani avaamista muille. Ääni on täynnä informaatiota niin fyysisestä, psyykkisestä kuin sosiaalisestakin tilasta laulamisen hetkellä. Kellään ei ole samanmuotoista instrumenttia, kuin jollain toisella, ja ääni soi aina täysin uniikilla tavalla ihmisen omassa kehossa, josta se kulkeutuu ääniaaltoina muiden korvakäytäviin. Ääni on myös täynnä tunteita. Siitä kuuluu tulkinta ja laulun tarina, mutta myös laulajan omat tunteet. Siitä voi kuulla esimerkiksi surun ja riemun sekä suhtautumisen itseen ja kuulijoihin.

Omaehtoisen muusikko- ja musiikkipedagogikoulutukseni sekä kuulemieni kokemusten pohjalta olen tehnyt päätelmän, että laulunopetuksen tantere tarvitsisi lisää sensitiivisyyttä. Laulunopetuksen tulisi pyrkiä entistä hanakammin opetuksen yksilöllistämiseen ja turvallisen oppimisympäristön korostamiseen. Ohjaajien ammatilliset vuorovaikutus- ja tunnetaidot ovat osin puutteellisia. Tulevaisuuden ohjaajien koulutuksen tulisi olla tarpeeksi perusteellista, jotta he ymmärtäisivät syvällisesti turvallisuuden ja luottamuksen ilmapiirin merkityksen sekä sen fundamentaalisen vaikutuksen oppimiseen ja laulajan kokemuksiin. Haluan itse perehtyä monipuolisesti aiheeseen ja päästä tutkimusretkeni päätteeksi jakamaan tietämystäni eteenpäin.

Tutkimus rajautuu rytmimusiikkiin sekä laulun yksilöopetukseen. Siinä käsitellään ohjaajan ja oppijan välistä vuorovaikutussuhdetta, mutta keskitytään vahvasti ohjaajan roolin tarkasteluun, ja etsitään vastauksia siihen, miten ohjaajan tulisi toimia edistääkseen oppijan turvallisuuden tunnetta. Tutkimus ei suuntaudu haasteita tai korostuneita epävarmuuksia omaavien oppilaiden kohtaamiseen, vaan työn kautta etsitään yleisiä linjauksia siitä, kuinka ohjaaja voi toimia oppimisen edistämiseksi yhtä lailla rohkeiden ja vastaanottavaisten oppijoiden kohdalla. Jokainen oppija ansaitsee

niin turvallisen ja luottamuksellisen ympäristön kun ohjaaja kykenee luomaan. Tässä opinnäytetyössä etsitään siihen apukeinoja. Lopputuloksena on kiinnostava ja luotettava tietoperusta, joka tarjoaa teoreettista tietoa turvallisuuden tunteesta ja oppimisesta. Lisäksi aineistoa varten haastateltiin viittä laulunopetuksen ammattilaista, jotka kertoivat ajatuksiaan tutkimuksen aiheesta. Työn lopusta löytyy myös Turvallisin mielin laulutunnilla – vinkkejä ohjaajalle -osuus, joka on koottu tietoperustaan ja asiantuntijoiden haastatteluihin nojaten. Toivon, että tutkimus tarjoaa iloa ja apua sekä aloitteleville ohjaajille että pidempään työssä toimineille konkareille.

2 Lähtökohdat ja tavoite

2.1 Tutkimuskysymykset

Mitkä asiat vaikuttavat oppimistilanteessa oppijan turvallisuudentunteeseen?

Miten ohjaaja luo turvalliselta tuntuvan oppimisympäristön tuntitilanteeseen?

2.2 Tavoite

Opinnäytetyön tavoite on tutustua turvallisuuden ulottuvuuteen laulunopetuksessa ja sitä kautta kehittää erityisesti rytmimusiikin laulun yksilöopetusta. Työssä keskitytään ohjaajan rooliin sekä elementteihin, joihin ohjaaja kykenee vaikuttamaan. Työn avulla pyritään selvittämään, mitkä asiat vaikuttavat oppijan turvallisuudentunteeseen laulutunnilla ja minkälaisia taitoja ja tietoja ohjaajalta edellytetään, jotta tämä kykenee luomaan turvalliselta tuntuvan ilmapiirin tuntitilanteeseen. Tietoperustan ja haastatteluiden pohjalta luodaan ohjaajille suunnattu opas, johon on koottu konkreettisia neuvoja ja vinkkejä käytännön työhön.

Opinnäytetyöprosessin avulla toivon oppivani laulunopettajan tunne- ja vuorovaikutustaitojen merkityksestä ja niiden kehittämisestä. Haluan kypsyä musiikkipedagogina ja ymmärtää tätä tärkeää osa-aluetta laulun- ja musiikinopetuksessa. Tutkimuksen ja oppaan kehittävä vaikutus ylittää niin omaan kuin muidenkin alalla toimivien työelämään.

2.3 Aiheen valinta ja rajaus

Tutkimuksessa pääosassa on ohjaajan ja oppijan välinen vuorovaikutus. Tätä asiaa tutkaillaan turvallisuuden tunteen ja oppimisen näkökulmasta. Keskeisintä on ohjaajan rooli ja vaikutusmahdollisuudet turvallisen ilmapiirin edistämiseksi. Tutkimuksessa pyritään löytämään vastauksia siihen, millä tavoilla ohjaajan tulisi toimia, jotta oppijalla olisi laulutunnilla turvallinen olo. Tutkimuksessa ei keskitytä esimerkiksi erityisiä haasteita omaavien oppijoiden kohtaamiseen, vaan työn kautta etsitään yleisiä linjauksia ohjaajan toimintaan.

Opinnäytetyön pohjana ja tavoitteena on kehittää erityisesti rytmimusiikin laulun yksilöopetusta. Tutkimus keskittyy rytmimusiikkiin suuntautuneeseen opetukseen, näin ollen myös haastateltavat työskentelevät nimenomaan rytmimusiikin laulunopettajina. Kaikki tutkimustulokset ovat kuitenkin suoraan sovellettavissa esimerkiksi eri instrumenttien opetukseen, ryhmäopetukseen tai klassisen musiikin opetukseen. Työn laajuuden kannalta oli oleellista rajata aihetta laulamiseen, rytmimusiikkiin ja yksilöopetukseen. Rytmimusiikilla tarkoitetaan laaja-alaisesti niin sanottuja kevyen musiikin tyyllilajeja. Rytmimusiikkiin sisältyy muun muassa populaarimusiikki, maailmanmusiikki, rock, jazz, perinteinen tanssimusiikki ja niin edelleen. Työssä olisi voitu käsitellä musiikkia yleisemmälläkin tasolla, mutta tiedonhaun ja aineistonkeruun kannalta oli käytännöllistä rajata työtä rytmimusiikkiin.

Tutkimuksessa käytetään termejä ohjaaja ja oppija. Laulutunneilla opettavaa tai ohjaavaa henkilöä kutsutaan yleensä laulunopettajaksi, ja ohjattavaa henkilöä oppilaaksi tai opiskelijaksi, riippuen siitä, millä tasolla hän harrastaa tai opiskelee laulua. Ohjaaja ja oppija -termit jättävät väljyydellään tilaa eri tilanteissa oleville ohjaajille ja oppijoille. Työn kehittävän vaikutuksen on tarkoitus yltää käytännön työelämään, ja termien käytöllä on merkitys siinä, kuka kokee työn hyödyllisenä ja hänelle suunnatulta.

2.4 Tiedonkeruu ja lähteiden luotettavuus

Tutkimuksessa on hyödynnetty lähteinä erilaista kirjallisuutta ja artikkeleja, kuten korkeakoulujen opetusmateriaaleja, psykologiasta, oppimisesta ja turvallisuudesta kertovaa aineistoa sekä muun muassa aivotutkimukseen pohjautuvaa kirjallisuutta. Tämän lisäksi lähteenä on käytetty artikke-

leja. Oleellisen tiedon löytämiseksi tarvittiin runsaasti erilaisia hakusanoja. Myös oikeanlaisen näkökulman tai tutkimuksen näkökulmaan sovellettavan materiaalin hankkiminen kesti tovin. Tärkeimpiä hakusanoja olivat turvallisuus, turvattomuus, psykologinen turvallisuus, sosiaalisuus, turvallisuus ja oppiminen, luottamus ja oppiminen sekä opetuksen ilmapiiri. Hakukoneen lisäksi kirjallisuuden valinnassa huomioitiin alan asiantuntijoiden ehdotuksia.

Lähteitä on valittu erilaisin kriteerein. Luotettavuuden tarkastelussa on mietitty erityisesti kirjoittajan asiantuntevuutta ja lähteen tuoreutta. Sen lisäksi on huomioitu lähteen alkuperäisyys ja puolueettomuus. Kirjoittajan tunnettuus ja arvostettuus, lähteen ikä ja lähdetiedon alkuperä, lähteen uskottavuus ja julkaisijan (kustantajan) arvovalta ja vastuu sekä totuudellisuus ja puolueettomuus ovat tärkeimmät seikat lähteen arvioinnin kannalta (Hyvärinen, Nikander & Ruusuvuori 2017).

2.5 Etiikka

Tutkimuksen teossa on noudatettu tutkimusetiikan käytänteitä. Tutkimuskäytänteiden ohjeistuksessa eettisyys on jaettu kolmeen eri kokonaisuuteen, joita ovat tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyys ja tietosuojat. Eettisten periaatteiden tarkoitus on turvata hyvät tieteelliset käytänteet. (Hyvärinen, Nikander & Ruusuvuori 2017)

Eettisyydellä on iso merkitys erityisesti haastatteluja tehtäessä. Tutkimushaastattelussa on välttämätöntä käsitellä haastateltavien henkilötietoja, joten on tärkeää toimia henkilötietolakia noudattaen. Ohjeistuksen mukaan haastateltavien täytyy osallistua haastatteluun aina täysin vapaaehtoisesti, eli haastateltava on saanut itse valita, osallistuuko vai ei. Tämän lisäksi haastateltavalla täytyy aina olla mahdollisuus jättää vastaamatta kysymykseen halutessaan. (Hyvärinen, Nikander & Ruusuvuori 2017) Haastateltaville toimitettiin saatekirje ennen haastattelua. Saatekirjeessä informoitiin haastateltavaa ohjeiden mukaisesti, eli haastateltavalle selvisi tutkijan yhteystiedot, tutkimuksen aihe ja tavoite, haastattelun toteutus, osallistumisen vapaaehtoisuus, haastattelun käsittelyn luottamuksellisuus, haastatteluotteiden sisällyttäminen tutkimusjulkaisuun sekä haastatteluiden jatkokäyttö ja arkistointi.

3 Turvallisuuden tunne

Kokonaisvaltainen turvallisuuden tunne rakentuu kaikkien turvallisuuden osa-alueiden kautta (Turvallisuuden johtaminen 2022). Turvallisuuden tunne muovautuu koko elämän ajan. Ihmisen kokemukset ja sosiaalinen kanssakäyminen toimivat perusturvallisuuden merkittävänä muovaajana. (Turvallisuuden tunteen yhteys kehoon ja mieleen 2020.) Näkökulmasta riippuen turvallisuus voidaan käsittää monella eri tavalla. Tämän työn osalta on kysymys psykologisesta turvallisuuden tunteesta, jota käsitellään laulunopetuksen tuntitilanteessa. Psykologi Pekka Freese kiteyttää, että psykologinen turvallisuus koostuu luottamuksesta, yhteenkuuluvuudesta, arvostuksesta ja yhteisestä suunnasta. Psykologinen turvallisuus joko rakentuu tai murenee aina, kun ihminen on vuorovaikutuksessa toiseen ihmiseen. (Freese 2021.)

3.1 Psykologinen turvallisuus

Mistä tietää, vallitseeko jossain vuorovaikutussuhteessa psykologinen turvallisuus? Susanna Cygnel kertoo työturvallisuudesta kertovassa artikkelissaan, että psykologisesti turvallisessa yhteisössä ihminen voi ilmaista ideoita ja ajatuksia vapaasti, hän tuntee olonsa tärkeäksi ja kokee, että oma toiminta on merkityksellistä. Turvallisessa vuorovaikutussuhteessa ihminen saa olla oma itsensä. Negatiivisia tunteita ei tarvitse peitellä, eikä keskeneräisyys tunnu ahdistavalta. (Cygnel 2021.)

3.2 Ihmisen selittäminen mallien avulla

Ihmistä voidaan tarkastella mallien avulla. Ihmistä ja ihmisen käyttäytymistä selittäviä erilaisia malleja ja selityksiä löytyy paljon, mutta tässä työssä esitellään David Rockin kehittämä SCARF-malli, joka avaa meille ihmisen perustarpeita ja selittää ihmisen käyttäytymistä niiden pohjalta. Useiden muidenkin mallien mukaan on selvää, että ihmiselle turvallisuuden merkitys on täysin kiistaton. Se on yksi tärkeimmistä järkäleistä ihmisen kivijalassa ja sen rapauttaminen johtaa ennen pitkään haasteisiin.

Aivot ovat lähtökohtaisesti sosiaalinen elin, ja ihmiselle merkityksellisimmät asiat ovat luonteeltaan sosiaalisia. David Rockin kehittämä SCARF-malli selittää aivojen sosiaalisuuden keskeisiä ele-

menttejä. (Poutanen 2021) Malli kertoo, että ihmisen toiminta ohjautuu merkittävilta osin sen mukaan, miten uhkaavana tai miellyttävänä erilaiset tilanteet sekä toiset ihmiset koetaan. Mikäli tilanne herättää pelkoa, hermostuneisuutta ja epävarmuutta, ihminen perääntyy. Vastaavasti miellyttävät tuntemukset saavat aikaan lähestymisreaktion. (Kanninen & Sigfrids 2012, 20–21.)

Mallin perustana on kolme ajatusta. Ensimmäinen on se, että ihmisen aivot reagoivat useisiin sosiaalisiin uhkiin ja palkkioihin samalla intensiteetillä kuin fyysisiinkin. Toinen ajatus on, että uhkaava kokemus vaikuttaa kielteisesti kykyyn tehdä päätöksiä, ratkaista ongelmia ja toimia yhdessä. Vastaavasti myönteiset kokemukset tukevat näitä asioita. Kolmantena perusajatuksen on, että on yleisempää kohdata uhkaavia kokemuksia. Uhkakokemukset myös koetaan voimakkaampina. (Poutanen 2021.)

SCARF-malli koostuu viidestä sosiaalisesta osa-alueesta. Mallin avulla voidaan oppia vahvistamaan sekä omaa että toisen psykologista turvallisuutta (Poutanen 2021). Mallin nimeen on kytketty sen eri osa-alueet. Ensimmäinen niistä on *status* eli arvonannon saamisen tarve (Kanninen & Sigfrids 2012, 20). Ihminen haluaa, että muut näkevät hänen panoksensa ja roolinsa tilanteissa. Statuksen sijaan voitaisiin käyttää myös sanaa arvostus (Poutanen 2021). Toinen osa-alue on *certainty* eli turvallisuuden ja ennakoitavuuden tarve (Kanninen & Sigfrids 2012, 20). Ennustettavuus on aivoille paljon tärkeämpää kuin vaihtelu. Aivot pyrkivät jatkuvasti ennakoimaan, mitä tapahtuu seuraavaksi. (Poutanen 2021) Kolmas osa-alue on *autonomy* eli tunne hallinnasta ja valinnan mahdollisuudesta (Kanninen & Sigfrids 2012, 20). On tarpeellista kokea, että kykenee vaikuttamaan asioihin. Ihminen esimerkiksi sietää painetta paremmin, kun tietää, että voi aidosti vaikuttaa tilanteeseen. (Poutanen 2021) Neljäs osa-alue on *relatedness* eli sosiaalisen yhteenkuulumisen ja ryhmän jäsenyyden tarve (Kanninen & Sigfrids 2012, 20). Ihminen tarvitsee turvallisen yhteyden ympärillä oleviin ihmisiin (Poutanen 2021). Viides ja viimeinen osa-alue on *fairness* eli oikeudenmukaisuuden tarve (Kanninen & Sigfrids 2012, 20). Esimerkiksi epäoikeudenmukaisen kohtelun kokeminen ja fyysinen kuvotuksen tunne saavat aikaan samankaltaisen voimakkaan reaktion ihmisessä (Poutanen 2021).

3.3 Autonominen hermosto uhkatilanteessa

On kolme vaihtoehtoa, miten ihminen toimii kohdatessaan vaara- tai uhkatilanteen. Autonominen hermosto reagoi tilanteeseen ja laukaisee ihmisessä selviytymiskeinon, joka on joko taistele, pakene tai jähmety. Keho ja mieli reagoivat tällöin tahdottomasti, eli ihminen ei voi itse vaikuttaa, mikä näistä reaktioista aktivoituu. Autonominen hermosto on nimensä mukaisesti autonominen eli se ei toimi tahdonalaisesti. Kun mieli ja keho rauhoittuvat, ihminen palaa takaisin kontrolliin hermoston tahdottomasta reaktiosta. (Turvallisuuden tunteen yhteys kehoon ja mieleen 2020)

Rauhoittumisen jälkeen asioita on mahdollista käsitellä jälleen järjen avulla. Ihminen on psykofyysinen kokonaisuus, ja oman ylivirittyneisyyden hallintaa voi myös opetella. Mielen rentouttaminen rentouttaa kehoa, ja toisinpäin. Kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistämisen takia kaikkien olisi hyödyllistä opetella taitoja omien reaktioiden tunnistamiseen sekä itsensä tyyntyttelemiseen. (Turvallisuuden tunteen yhteys kehoon ja mieleen 2020)

3.4 Turvallisuuskulttuuri ja -ilmapiiri

Turvallisuuskulttuurilla tarkoitetaan turvallisuutta ylläpitävää ja kehittävää toimintakulttuuria eli turvallisuuskulttuuria. Fyysinen oppimisympäristö on kaiken perusta. Sinne rakentuu vuorovaikutaminen, joka taas luo perustan psyykkiselle ja sosiaaliselle turvallisuudelle. Oppimisympäristön turvallisuutta voidaan tarkastella fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta näkökulmasta, ja tavoitteena on luoda ympäristö kaikilta osa-alueiltaan turvalliseksi ja oppijan terveyttä tukevaksi. Oppijan kokemus turvallisuudesta ja riskien hallinnasta on lopulta se, joka määrittää turvallisen oppimisympäristön. (Lindfors 2012)

Oikeantasoinen ohjaus sekä oppilasta tukeva ja kannustava ilmapiiri ovat pedagogisen turvallisuuden ytimessä. Pedagogiseen turvallisuuteen sisältyvät muun muassa opetussuunnitelmat, oppimisympäristöt, oppimisympäristössä toimivat ihmiset, oppimisympäristössä toimivien ihmisten verkostot ja toiminta sekä turvallisuustutkimus ja -kasvatus. (Pedagoginen kasvatus 2022)

Pedagoginen tutkimus- ja kehittämistoiminta puolestaan pyrkii inhimillisyyden ymmärtämiseen, jotta kasvatuksessa ja opettamisessa voidaan ottaa turvallisuuden ulottuvuudet huomioon. Lindfors mainitsee, että turvallisuustutkimuksen alueelta puuttuu pedagogisen tutkimuksen perinne, jonka avulla voitaisiin tuoda tietoa ja osaamista ohjaajien tueksi. (Lindfors 2012)

Turvallisuuden tunteeseen vaikuttavat sekä ulkoiset että sisäiset tekijät. Ulkoisella tekijällä voidaan tarkoittaa esimerkiksi ympäristön valaistusta, siisteyttä ja värejä. Ulkoiset asiat voivat olla joko tukevia tai haittaavia tekijöitä. Sisäisiä asioita ovat opiskelijan turvallisuuden kokemuksen raaka-aineet, joihin sisältyvät myös kasvatuksen, kotilojen, lähiyhteisön ja kulttuurin vaikutukset. (Enwald, Henriksson, Kerkkäinen, Kuohukoski, Kärkkäinen & Moisio 2012) Kun psykologinen turvallisuuden tunne ei toteudu, ihminen usein lamaantuu, kun pelkää tekevänsä virheen ja kohtaavansa sen tuloksena vaimentamista ja väheksyntää. (Cygnel 2021) Psykologinen turvallisuuden tunne ei toteudu, jos ihminen kokee, että ideat, kysymykset, huolet tai virheet johtavat eristämiseen, rankaisemiseen tai nolaamiseen. Maurola puhuu psykologisesta turvallisuudesta työpaikalla, mutta voidaan käsittää, että samasta asiasta on kysymys myös opetuksessa (Maurola 2021).

3.5 Ohjaajan ja oppijan yhteys

Vuorovaikutustilanteessa turvallisuuden tunteen edellytyksenä on tulla kuulluksi ja kokea, että ihmisen tunteita, toiveita ja tarpeita kunnioitetaan (Turvallisuuden tunteen yhteys kehoon ja mieleen 2020). Ohjaajan aidolla läsnäololla on iso merkitys vuorovaikutustilanteessa. Oppijan on mahdollista jakaa myös kielteisiä tunteita ja tapahtumia, kun hän kokee, että oppimisilmapiiri on luottamuksellinen. Ohjaajan tehtävä on havaita oppijan tuen tarpeet ja noudattaa sen tunnistuksen pohjalta sopivia pedagogisia toimenpiteitä. (Psykykinen turvallisuus 2022) Arvostus, hyväksynnän kokemus, selkeät odotukset sekä yhteisön tuki ja kannustus ovat tärkeimpiä asioita turvallisuuden tunteen muodostumisessa. Myös opettajien asenteet ja toiminta ovat merkittäviä tekijöitä turvallisuuden tunteen kehittymisen kannalta. (Enwald, Henriksson, Kerkkäinen, Kuohukoski, Kärkkäinen & Moisio 2012)

Työyhteisöjen ja erilaisten tiimien psykologisen turvallisuuden elementtejä voidaan verrata ohjaaja-oppija -suhteisiin. Työyhteisössä taitava esihenkilö pitää yllä hyvää keskusteluyhteyttä työntekijöihinsä ja esimerkiksi kyselee ahkerasti alaisiltaan sekä onnistumisista että huolista, jotta kommunikaatio säilyy jatkuvana ja vapaana. Säännöllinen keskustelu rakentaa luottamusta ja kannustaa työntekijää nostamaan tärkeitä asioita esiin. (Cygnel 2021) Yhtä lailla voidaan ajatella, että taitava ohjaaja pitää huolta hyvästä keskusteluyhteydestä, jotta oppijan on mahdollisimman paineetonta tuoda ajatuksiaan julki. Kuulluksi tuleminen ja aktiivinen keskusteluyhteys rakentavat luottamusta ja hallitsevat mahdollista pelkoa ja häpeää, jotka saattavat patoutua oppijan mieleen

ja vaikuttaa kielteisesti oppimiseen ja hyvinvointiin, mikäli oppija kokee, ettei voi kertoa rehellisesti ajatuksiaan ohjaajalleen. Ilman luottamusta ei voida kokea turvallisuuden tunnetta (Maurola 2021).

Ohjaajan antama palaute on tärkeässä roolissa turvallisen ilmapiirin rakentamisessa. Sanallinen viestintä ohjaajan ja oppijan välillä on mainio keino rakentaa luottamusta. Oppijan on tärkeä tuntea, että ohjaajan asenne on positiivinen. Sen kautta ohjaaja viestii oppijalle, että hän välittää oppijasta ja on kiinnostunut oppimisprosessista. (Enwald, Henriksson, Kerkkäinen, Kuohukoski, Kärkkäinen & Moisio 2012) Palautteenannolle ja keskustelulle tulisi varata aikaa. Psykologisen turvallisuuden lujittumiseksi varsinaisen opetussisällön lisäksi on oleellista, että vuorovaikutetaan muutenkin. (Cygnet 2021)

4 Oppiminen ja oppijälähtöisyys

Aivot ja keho ovat kokonaisuus. Huotilainen kertoo, että esimerkiksi tunteiden osalta on mahdotonta mitata, missä on mielen ja kehon raja. Keho on mielestä riippuvainen, mutta mieli tarvitsee kehoa ollakseen olemassa. (Huotilainen 2019, 37)

4.1 Oppiminen

Aivot ja keho oppivat koko ajan. Aivot ovat jatkuvasti valmiita vastaanottamaan informaatiota. Innostuksella on iso merkitys siihen, mistä asioista tulemme tietoisiksi. Kyse on siis motivaatiosta. Ihminen kiinnittää huomionsa pääasiassa sellaisiin asioihin, joista on kiinnostunut. Vaikka jonkin asian olisi nähnyt tai kuullut, sitä ei voi muistaa, jos ihmisen tarkkaavaisuus ei ole kiinnittynyt siihen. Tarkkaavaisuus on välttämätöntä, jotta tieto voi saavuttaa tietoisuuden. Oppiminen tarkoittaa motivaation, tarkkaavaisuuden ja muistin yhteistoimintaa. (Huotilainen 2019, 58)

Oppimisen tulisi rakentua aiemman osaamisen päälle. Ihmisen työmuistiin mahtuu vain 3–7 asiaa yhtä aikaa. Työmuistissa ovat asiat, joita työstämme parhaillaan. Ihmiselle on siis luontevaa ja hyödyllistä keskittyä yhteen asiaan kerrallaan. Tämä on oleellinen seikka uuden oppimisen kannalta, koska työmuistin rajallisuuden haitta voidaan välttää hyvällä suunnittelulla, jossa huomioidaan, että työmuistin kuormittuminen pysyy kohtuullisena. Mikäli keskittymistä yritetään venyttää liian

moneen asiaan, työmuisti ylikuormittuu ja oppiminen vaikeutuu. Työmuistissa olevia asioita ker-
taamalla ne siirtyvät hiljalleen pitkäkestoiseen muistiin, jossa sijaitsevat tiedot ja taidot. (Huotilai-
nen 2019, 60–62)

Oppimiseen liittyen ihmisellä on olemassa synnynnäinen oppimisen motivaatio. Aivojen palkkiojär-
jestelmä osaa palkita ihmisen mukavalla ololla ja hyvällä mielellä, kun ihminen on ponnistellut op-
piakseen ja huomaa oppimisen tapahtuneen. Palkkiolla on suuri merkitys siinä, haluaako ihminen
lähteä seuraavalla kerralla ponnistelemaan oppimiskokemusta kohti. Tämä sisäinen palkkio ohjaa
siis oppijaa etenemään kohti tavoitteita ja sen tuomaa mielihyvää. Ulkoinen motivaatio heikentää
sisäistä motivaatiota. Ulkoinen palkkio voi siis tulla sisäisen palkkiojärjestelmän tielle. Ohjaajan on
oppimisen ja jatkuvuuden takaamisen vuoksi syytä tähdätä aina oppijan sisäiseen motivaatioon.
(Huotilainen 2019, 67–68)

Huhtinen-Hilden (2013) kertoo Musiikkipedagogien käsikirjassa, että vihdoinkin on löytymässä oppija-
lähtöinen opetus. Musiikinopetus on murroksessa, ja voidaan havaita, että oppimisen päähenki-
löksi on nousemassa oppija. Kaiken tavoitteenasettelun, suunnittelun ja toiminnan tulisi kummuta
siitä lähtökohdasta, että ne palvelevat oppijan oppimista. Huhtinen-Hilden (2013) mainitsee myös,
että soitonopetuksesta tehdyissä tutkimuksissa on todettu, että soitto-opintojen jatkumisen kan-
nalta on tärkeää, että oppijan motivaatiota ruokitaan. Kuten Huotilainenkin totesi Näin aivot oppi-
vat -kirjassaan, oppimisen kannalta on välttämätöntä, että oppija on motivoitunut ja kiinnostunut
opeteltavasta asiasta. Hyvä ohjaaja ei pelkästään halua hyvää oppijalle, vaan todella tietää, mitkä
ratkaisut toimivat ja miksi. On eri asia, miten oppi saadaan välitettyä kullekin yksilölle.

4.2 Oppijälähtöisyys

Kun oppijaa lähdetään kuljettamaan kohti oppimista, on hyvä tutkailla ohjaajan ja oppijan välistä
suhdetta. Mitä tavoitteita ja näkemyksiä jaetaan, ja ennen kaikkea, mitä ei jaeta. Ohjaajan tulisi
pyrkä lähestymään omalla tekemisellään oppijan tarpeita ja toisaalta houkutella oppijaa lähem-
män niitä asioita, joita ohjaajalla on antaa. Kukaan ohjaaja ei osaa kaikkea, eikä kykene ottamaan
huomioon kaikkia näkökulmia ja mahdollisia tapoja opettaa. Jokainen ohjaaja voi kuitenkin tarjota
oppijalle jotain itsestään. Oppimisen tapahtuminen on lopulta molempien osapuolten vastuulla.

Musiikinopettamisen edellytyksenä on, että ohjaaja hallitsee itse opetettavat asiat hyvin. Musiikilisten taitojen lisäksi tarvitaan kuitenkin monenlaisia vuorovaikutukseen ja opettamiseen liittyvää osaamista. Ohjaajan onkin hyvä tiedostaa, että opettajuus kasvaa ja kehittyy aina. Se on läpi elämän jatkuva prosessi, joka kypsyy ohjaajan mukana. (Huhtinen-Hilden 2012, 161–164) Kuten musiikillisissa taidoissa, myöskin opettajuudessa riittää aina pengottavaa ja uutta opittavaa. Vaikka se voi tuntua pohjattomalta kaivolta, siihen voi suhtautua myös hyväksynnän kautta. Molemmat asiat ovat runsaudensarvia, joista voi aina ammentaa. On myös huojentavaa ajatella, ettei esimerkiksi opintojen aikana tarvitse tulla valmiiksi. Ei ohjaajan, eikä oppijan.

5 Haastattelu

Tähän tutkimukseen tutkimushaastattelu oli käytännöllisin tapa hankkia aineistoa. Tutkimushaastatteluissa asiantuntijat pääsivät avaamaan ajatuksiaan suullisesti, joka tarjosi tiedonkeruun kannalta toimivat puitteet materiaalin kerryttämiseksi. Haastattelussa voidaan toimia joustavasti ja vastaajien edellyttämällä tavalla, ja siksi oli suuri etu käyttää haastattelua menetelmänä tässä tutkimuksessa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009).

5.1 Aineistonkeruumenetelmä ja analyysi

Haastattelu on ikään kuin keskustelua, jossa haastateltava on pääosassa ja haastattelija kontrolloi tilannetta. Tutkimushaastattelulla tarkoitetaan sellaista haastattelua, joka on systemaattinen, ja sillä on tavoitteena tuottaa mahdollisimman luotettavaa tutkimustietoa. Tässä tutkimuksessa on käytetty teemahaastattelua eli puolistrukturoitua haastattelua. Teemahaastattelu kuuluu lomake- ja avoimen haastattelun välimaastoon. Teemahaastattelu on käytännöllinen menetelmä nimenomaan kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009) Tutkimushaastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina. Haastattelut taltioitiin sanelliin. Haastatteluiden päätteeksi materiaali litteroitiin. Litterointi tarkoittaa laadullisen aineiston puhtaaksi kirjoittamista (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009).

Haastattelut on analysoitu teemoittelemalla. Teemoittelulla tarkoitetaan tässä yhteydessä laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmää, joka on sisällönanalyysin muoto. Aineistosta paikannetaan tutkimuskysymyksiin liittyvä informaatio. Näin saadaan nostettua esille tutkimuksen tavoitteen kannalta oleellisia asioita. Teemat ovat siis aineistossa toistuvia asiakokonaisuuksia ja piirteitä.

Teema tarkoittaa myös sitä, että se on useissa erillisissä haastatteluissa korostuva asia, eikä esimerkiksi yhden haastattelun pääsisältö. Teemoittelussa on tärkeää, että teemat syntyvät analyysin tuloksena, eikä toisinpäin. Tulosten luotettavuuden kannalta on oleellista, että tutkimuksen tekijä tutkiskelee aineistoaan ennakkoluulottomasti, eikä anna omien ennakoasenteidensa ohjata teemojen määräytymistä. (Juhila N.d.)

5.2 Haastateltavat

Tutkimusta varten haastateltiin viittä eri henkilöä. Heille toimitettiin etukäteen sähköpostitse kutsu haastatteluun, jossa kerrottiin lyhyesti tutkimuksesta, osallistumisen vapaaehtoisuudesta, tutkimusmenetelmistä ja tavoitteesta, tietojen käsittelyn luottamuksellisuudesta sekä tietosuojasta.

Haastateltavat valittiin heidän laaja-alaisen ammattitaitonsa vuoksi. Kaikki haastateltavista toimivat rytmimusiikin laulunopettajina. He joko opettavat tai ovat opettaneet muun muassa kansalaisopistossa, musiikkiopistossa, yksityisessä musiikkikoulussa, toisen asteen muusikon koulutuksessa ja/tai ammattikorkeakoulussa. Tämän lisäksi haastateltavien joukossa oli ammatillisesti edustettuna myös yhden tai useamman haastateltavan kohdalla musiikkiterapeutti, luokanopettaja, musiikinopettaja, kanttori, musiikintekijä/säveltäjä, keikkamuusikko ja studiomuusikko.

Haastateltavien monipuolisuus sekä laaja-alainen ammattitaito tekevät haastatteluiden kautta saadusta tiedosta luotettavaa. Tiedon luotettavuuden vahvistamiseksi tulisi haastatella suurempaa joukkoa sekä etsiä vielä monipuolisempi haastateltavien ryhmä.

5.3 Haastattelukysymykset

Haastattelukysymyksiä oli yhteensä kuusi. Kaikille haastateltavilla esitettiin samat kysymykset. Ensimmäinen kysymys johdatteli haastateltavaa muistelemaan omaa koulutushistoriaa sekä työllistymistä musiikkialalla. Sekä menneiden että nykyisten työpaikkojen ja koulutuksesta kertomisen oli tarkoitus viedä haastateltavan ajatuksia kohti laulutuntitilanteita, niin nykyisenä ohjaajana kuin aikaisemmin itse oppijana.

Taustatietojen ja ajatusten herättelyn jälkeen siirryttiin varsinaiseen aiheeseen. Toisen kysymyksen kautta tiedusteltiin haastateltavan näkemyksiä turvallisuuden tunteen rakentumisesta laulutunnilla. Kysymys oli jätetty hyvin avoimeksi, mikä tarjosi haastateltavalle mahdollisuuden kuljettaa aihetta vapaavalintaiseen suuntaan. Haastattelukysymykseen oli kuitenkin integroituna kaikki oleelliset elementit, jotta haastateltava osasi vastata tiedonsaannin kannalta hyödyllisellä tavalla.

Kolmas kysymys oli vastakkainasettelu edeltävälle kysymykselle. Myönteisen näkökulman jälkeen siirryttiin kielteiseen. Kysymykset oli aseteltu näin päin myös niiden lähestyttävyyden kannalta. Tutkimuksen tekijän oletus oli, että haastateltavan on helpompi jakaa kielteisiä asioita ja kokemuksia, kun on ensin päässyt syventymään aiheeseen positiivisen näkökulman kautta. Kolmannessa kysymyksessä selvitettiin, mitä asiat ja kokemukset murentavat turvallisuuden tunnetta laulutunnilla.

Neljäs kysymys oli asettelultaan jälleen myönteinen. Sekä myönteisen että kielteisin näkökulman jälkeen siirryttiin takaisin myönteiseen, ja tässä vaiheessa haastateltavalta haluttiin jotain konkreettisempia ajatuksia turvallisuuden tunteen rakentamiseksi. Kysymykset 2 ja 3 olivat avoimempia ja luonteeltaan pohdiskelevampia. Neljännessä kysymyksessä haluttiin asiantuntijanäkemyksiä siihen, millä tavoin ohjaaja konkreettisin tavoin edistää oppilaan turvallisuuden tunnetta laulutunnilla.

Viides kysymys oli yksinkertaisempi ja vastaustyyppiltään suppeampi kysymys. Viides kysymys myös toimi suorana jatkumona edelliseen kysymykseen, jossa haastateltava sai pohdiskella asioita edelleen laveammin. Viidennessä kysymyksessä pyydettiin mainitsemaan tulevaisuuden ohjaajalle yksi tai useampi neuvo, joka voisi auttaa tätä turvallisuuden tunteen huomioimisessa laulutunnilla.

Kuuden kysymys oli jälleen avoin. Haastateltavalta tiedusteltiin, olisiko hänellä vielä lisättävää aiheeseen. Loppuun jätettiin avoin mahdollisuus lisätä jotain, sillä usein oleellisia asioita tulvii mieleen juuri, kun on aika lopettaa tällainen haastattelun kaltainen tilanne.

Osa haastateltavista lähetti myös haastattelun jälkeen viestitse tai sähköpostitse lisäyksiä haastatteluun. Lisäyksiä sisältönä oli joitain merkittäviä asioita, joita ei tullut mainittua haastattelun aikana. Jälkikäteen lähetetyt asiat lisättiin litteroidun haastattelumateriaalin oheen. Kaikki materiaali

eli haastattelun äänite, litterointi ja tutkimuksen tekijän muistiinpanot hävitettiin tutkimuksen valmistumisen jälkeen.

5.4 Haastatteluiden toteutus

Kaikki haastattelut toteutettiin Zoom-verkkokokousoyökalun avulla. Saatekirjeen ohjeistuksen mukaisesti haastatteluiden ajankohdat sovittiin puhelimitse tai sähköpostitse. Sekä haastateltava että haastattelija olivat yksin suljetussa tilassa haastattelun ajan. Näin varmistettiin, että haastateltavan kertomat asiat päätyvät vain haastattelijan eli tutkimuksen tekijän käyttöön. Kaikki haastattelut kestivät noin 25–35 minuuttia. Lopullinen haastattelu-aika poikkesi saatekirjeessä ilmoitetusta ajasta enintään 10 minuuttia.

Haastattelija osallistui haastatteluun sanallisesti hyvin vähän. Hän esitti kysymykset ja tarvittaessa kysymystä esittäessä hieman tarkensi, mihin suuntaan haastateltava voi viedä vastaustaan. Vuorovaikutus oli silti merkittävässä roolissa haastatteluiden aikana. Vaikka haastateltava puhui suurimman osan ajasta, haastattelijan läsnäololla oli suuri merkitys haastateltavan olotilaan jakaa ajatuksiaan. Vaikka haastattelut toteutettiin etänä, oli silti mahdollista nähdä vuorovaikutustilanteen toisen osapuolen kasvot ja lähes reaaliajassa reagoida ja osoittaa oma läsnäolo ja kiinnostus esimerkiksi kasvojen eleillä, vastaanottavaisella ilmeellä ja pienillä nyökkäyksillä. Mikäli haastattelua haluaisi arvioida laajemmin esimerkiksi haastattelun tunnelmaan ja keholliseen viestintään pureutuen, tulisi haastattelut toteuttaa kontaktihaastatteluina.

6 Haastattelun tulokset

Haastatteluita analysoitaessa materiaalista oli havaittavissa kolme pääteema, joista jokainen jakautui kolmeen alateemaan. Pääteemat on merkitty omiksi toisen asteen otsikoikseen. Alateemat löytyvät pääteemojen otsikoiden alta omine otsikkoineen. Alateemoihin materiaali on purettu kappaleiksi. Haastateltaviin viitataan omalla kirjaimellaan: haastateltava A, haastateltava B, haastateltava C, haastateltava D sekä haastateltava E.

6.1 Teema 1: Oppijan kohtaaminen ja vuorovaikutus

”On tutkittua tietoa siitä, että aivot oppivat myönteisessä ympäristössä, eivätkä sellaisessa, jossa on ahdistavaa ja pelottavaa olla.”

6.1.1 Luottamus vs. pelko

Kaikki haastateltavat mainitsivat turvallisuuden tunteen yhteydessä luottamuksen. Haastateltavat A, B ja C kertoivat suoraan laulutuntien vaitiolovelvollisuudesta. Myös haastateltavat D ja E puhuivat luottamuksellisuudesta ja heidän kertomastaan oli tulkittavissa, että vaitiolovelvollisuudella on merkitystä. Haastateltava B mainitsi niin sanottujen itsestään selvyyksien sanoittamista oppilaalle. Vaitiolovelvollisuus on yksi tällaisista asioista. Ohjaajalla on vaitiolovelvollisuus kaikkeen mitä laulutunneilla tehdään ja sanotaan. Sen kertominen tai muiden saman kaltaisten itsestään selvyyksien sanottaminen oppijalle voi lisätä hänen turvallisuuden tunnettaan. Haastateltava C puhui vaitiolovelvollisuuden yhteydessä myös siitä, että muihin vertaaminen tuntuu oppijasta usein epämiellyttävältä. Vaikka vertailu tapahtuisikin myönteisessä mielessä, oppijalle tulee helposti tunne siitä, että hänestä saatetaan puhua tuntien ulkopuolella. Oppijalle pitää tehdä selväksi, että tunneilla käydyt asiat eivät päädy kenenkään ulkopuolisen korville. Kun oppija uskaltaa luottaa vaitiolovelvollisuuteen, hän pystyy kertomaan ohjaajalle asioita, mikä edesauttaa vuorovaikutusta sekä oppimisprosessia. Kun oppija pystyy avautumaan sopivissa määrin ylipäättään, hän uskaltaa avata myös äänensä. Haastateltava C kertoi myös, että ohjaajan ja oppijan välinen suhde on nimenomaan yksi tärkeimmistä osa-alueista, jossa laulutunneilla kehitytään. Kun ihmissuhteeseen rakentuu luottamus, oppijan on mahdollista antautua oppimiselle. Ääni on vahvasti osa ihmisen persoonaa eli laulutunneilla työskennellään hyvin henkilökohtaisella alueella. Ihminen ei avaa omaa persoonaansa sellaiselle henkilölle, jota arkailee tai pelkää. Siksi luottamuksen ja turvallisuuden rakentaminen on niin tärkeää. Haastateltava A totesi, että laulutunnille tulisi pyrkiä rakentamaan ilmapiiri, jossa on turvallista oppia, kehittyä ja kokeilla. Ohjaajan tulisi olla luotettava sekä ihmisenä että ammattilaisena.

Haastateltavien mielestä oli myös tärkeää kyetä viestimään oppijalle, että ohjaaja välittää hänestä. Haastateltava D kertoi, että ohjaajan on hyvä osoittaa oppijalle omalla olemuksellaan, että hän on kiinnostunut oppijasta, ja ohjaajalle on tärkeää olla oppijan kanssa laulutunnilla. Ohjaaja voi pyrkiä osoittamaan sen omalla viestinnällään. Oppija voi myös esimerkiksi huomata, että ohjaaja on miettinyt juuri hänelle sopivia harjoituksia tai kappaleita. Asian voi myös sanoittaa ääneen, jotta oppijalle ei jää epäselväksi se, että ohjaaja on kiinnostunut oppijan kehittymisestä ja oppimisesta. Myös haastateltava A kertoi, että luottamusta voidaan rakentaa sillä, että ohjaaja on miettinyt juuri tietyille oppijalle sopivia asioita hänen oppimisensa edistämiseksi. Ohjaaja voi osoittaa välittä-

vänsä oppijasta myös huomioimalla tätä ajoittain laulutuntien ulkopuolellakin. Oppijasta on mukavaa, jos ohjaaja muistaa esimerkiksi kysyä jostakin oppijan elämässä merkityksellisestä asiasta. Haastateltava A korosti, että oppija pitää oppia tuntemaan, jotta hänen tarpeensa sekä hänen kanssaan toimivat työkalut voivat hahmottua. Oppijan oppii tuntemaan kokeilemalla, keskustelemalla, kysymällä ja kuuntelemalla eli olemalla vuorovaikutuksessa hänen kanssaan.

Haastateltava D:n mukaan laulaminen on niin kokonaisvaltaista, että on tärkeää jollakin tavalla kohdata oppija ihmisenä ylipäättäen. Kaikki haastateltavista mainitsivat kohtaamisen merkityksen. Kaikki kertoivat myös siitä, että aloitus on oleellinen hetki kohtaamisen kannalta. Haastateltavat mainitsivat sekä yksittäisen laulutunnin alkamisen että ylipäättäen ohjaaja-oppija -suhteen alun. Esimerkiksi haastateltava C kertoi, että oppija täytyy kohdata välittömästi, kun hän saapuu laulutunnille, ja sillä on suuri merkitys, millä tavalla ohjaaja ottaa oppijan vastaan. Haastateltava E kertoi, että oppilaan kohtaaminen on nimenomaan ensisijainen asia laulutunnilla. Heti ensimmäisestä hetkestä lähtien oppija tulee ottaa vastaan ja pyrkiä aistimaan tämän olotilaa. Hän mainitsi myös, että kokonaan uuden suhteen alussa yhteistä vuorovaikutusta täytyy tunnustella erityisen herkällä otteella, jotta löytyy yhteinen tapa olla tunnilla. Haastateltava D:n mukaan oppijalle pyritään luomaan sekä fyysinen että psyykinen ympäristö, jossa hän kokee voivansa olla oma itsensä juuri sen päivän olotilassa. Sen jälkeen on mahdollista keskittyä oppimiseen. Läsnäolon puute aiheuttaa turvattomuutta. Jos ohjaaja keskittyy johonkin muuhun kuin itse oppijaan eikä ota tätä ihmisenä vastaan, oppijalle tulee helposti sellainen olo, ettei hän ole turvallisissa käsissä, eikä ohjaaja ole kiinnostunut hänestä tai hänen oppimisestaan. Haastateltava A mainitsi, että kiireettömyys ja rauha kohtaamisissa on tärkeä seikka.

”Turvattomuuden tunne liittyy pelkoon. Jos laulutunnilla tarvitsee pelätä, ei silloin voi keskittyä uuden oppimiseen.”

Haastateltava B:n mukaan opetustilanne on hedelmätön, mikäli ohjaajasta huokuu asenne, ettei hän ole oppijan puolella. Tällainen olotila voi syntyä esimerkiksi vähättelystä. Haastateltava C sanoi aiheesta, että oppijan kertomia asioita ei pidä koskaan vähätellä. Jos oppija esimerkiksi kertoo jostakin, jonka oppija kokee tärkeäksi tai laulamiseen liittyen olennaiseksi, se pitää ottaa tosisaan, vaikka ohjaajan korvaan asia olisi lähtökohtaisesti vähäpätöinen tai epäolennainen.

Vähättely saa oppijan tuntemaan olonsa epämukavaksi. Jos oppija tuntee, ettei voi tulla omana itsenään ohjaajan luokse, aitoa luottamusta ja siihen pohjautuvaa turvallisuuden tunnetta ei pääse

rakentumaan. Haastateltava A korosti, että jos oppijaa pelottaa tulla laulutunnille, on suistuttu väärille raiteille. Pelon päälle ei voi rakentaa mitään hyvää ja kestävä. Kehittyminen on erittäin vaikeaa ympäristössä, jossa joutuu pelkäämään. Myös haastateltava B sanoitti, ettei turvallisuuden tunne rakennu, jos joutuu pelkäämään. Tästä hyvä esimerkki on se, ettei oppija kehtaa mennä tunnille, mikäli ei ole harjoitellut. Jos oppija päättää tulla paikalle harjoittelemattomuudesta huolimatta, häntä ei koskaan kuulu nöyryyttää asiasta tai asettaa häntä häpeän valokeilaan. Asiasta voi keskustella, mutta ohjaajan täytyy myös ymmärtää, että taustalla voi olla monenlaisia syitä, joita hän ei voi välttämättä täysin tietää tai ymmärtää. Haastateltava E kiteytti, että vallan väärinkäyttö on aina haitallista. Kaikenlainen alistaminen, nöyryyttäminen ja ylhäältä käsin ohjaaminen luo turvattomuutta ja pelkoa.

6.1.2 Vuorovaikutus

”Ihminen pitää pystyä ottamaan aika nopealla aikataululla vastaan sellaisena kuin hän sinä päivänä on.”

Vuorovaikutus ja vuorovaikutustaitojen merkitys nousivat esiin haastatteluissa. Haastateltava A kertoi, että aikuisten välisessä ohjaaja-oppija -suhteessa pätevät samat vuorovaikuttamisen periaatteet kuin missä tahansa muussakin vuorovaikutussuhteessa, mutta laulutunneilla pääosassa on oppija eikä ohjaaja. Usein henkilökemian rakentumisessa menee hetki. Joidenkin kanssa vähemmän aikaa, joidenkin kanssa enemmän. Se riippuu ihmisistä, kuten missä tahansa muussakin vuorovaikutussuhteessa. Haastateltava D:n mukaan pitkäjänteisyys, lempeys, rauhallisuus, oppijan kuunteleminen ja kohtaaminen sekä toiveiden huomioiminen rakentavat hyvää vuorovaikutusta ohjaajan ja oppijan välille. Hän kertoi myös, että laulamista opetellessa voi hyvin olla aikaansaava ja tehokas, mutta mukana pitäisi aina kulkea empatia. Ohjaajan ja oppijan suhde on vuorovaikutteinen matka. Haastateltava A mainitsi vastavuoroisen kunnioituksen olevan tärkeää. Kunnioituksesta käsin toimiessa otetaan usein hyvin huomioon monenlaisia asioita.

Haastateltava B kertoi oppijan asemasta suhteessa ohjaajaan. Ohjaajan on tärkeää saada viestittyä oppijalle, että ohjaaja on siellä oppijaa varten, eikä toisinpäin. Oppija on laulutunnilla itseään kehittämässä, ja ohjaajan tehtävä on kulkea siinä rinnalla. Opetuksen ilmapiiri ei ole onnistunut, mikäli oppijasta tuntuu, että ohjaaja on tilanteen päähenkilö, tai oppija on paikalla jonkinlaista ohjaajan esiintymistä tai pönkittämistä varten. Haastateltava C kertoi, että laulutunneilla ollaan usein

tekemisissä tunteiden kanssa. Oppijalla täytyy olla tilaa mennä omien tunteidensa mukana ja antaa reaktioiden tulla. Ohjaajakin saa kokea ja näyttää tunteitaan laulutunnilla, mutta ei ole hyvä lähteä tunnereaktioihin mukaan niin, että menettää hallinnan tai vie tilaa oppijan tunteilta. Haastateltava B mainitsee myös musiikkisuhteen kehittymisen. Ohjaajalla voi olla merkittävä rooli oppijan oman musiikkisuhteen luomisessa ja kehittymisessä. Ohjaaja voi huomioida oppijan ainutlaatuisuuden ja juuri hänen ominaisuutensa äänenkäyttäjänä. Jokaiselle oppijalle löytyy ominaisia ja vähemmän ominaisia tyyllilajeja ja äänenkäyttötapoja. Ohjaajan on hyvä pyrkiä olemaan täysin avoin erilaisilla genreille, jotta oppija saa tilan tutkiskella omia mieltymyksiään ja laajentaa osaamistaan vapaasti.

Haastateltava C kertoi, että ohjaaja voi auttaa oppijaa myös omalla äänellään. Oppijan pitäisi tuntea, että ohjaaja kulkee vierellä tukien ja kannatellen. Ohjaaja voi omalla hengityksellään ja äänellään sekä ohjata oppijaa että luoda tälle olon siitä, että oppimistilanteessa ollaan turvallisesti yhdessä. Laulutuntityöskentelyä voi verrata leikkisästi esimerkiksi uinnin tai pyörällä ajon opetteluun. Uinnissakin opetettavaa henkilöä kannatellaan, mutta hiljalleen ohjaaja lipuu tilanteesta pois ja uimaoppilas huomaakin uivansa omin voimin. Tai kun lasta opetetaan ajamaan pyörällä ja aikuinen on aikoja sitten heittänyt irti, mutta lapsi jatkaa täyttä päätä tien viertä eteenpäin. Oikeanlainen oppijan kannattelu edistää oppijan turvallisuuden tunnetta.

”Pahinta on, jos opettaja yrittää vaatia laulajaa olemaan jo jossain, vaikkei kukaan voi lähteä kuin siitä pisteestä missä sillä hetkellä on.”

Haastateltavien mielestä epäkohtelias kommunikaatio ja vajavaiset vuorovaikutustaidot aiheuttivat turvattomuutta. Haastateltava A:n mukaan epäkorrekti palautteenanto, tyylyttäminen tai lyttääminen eivät kuulu laulutunneille. Myös auktoriteetin ja vallan väärinkäyttö nousivat esiin turvallisuuden tunnetta murentavista asioista keskustellessa. Haastateltava A kertoi, että turvallisuuden tunne ei pääse kehittymään, mikäli ohjaaja ei hyväksy oppijan taustaa, kuka hän on ihmisenä tai hänen musiikillisia mieltymyksiään. Myös haastateltava B kertoi, että oppijalle täytyy tehdä selväksi, että hän ja hänen äänensä on arvokas ja riittävä jo nyt. Ohjaaja on tilanteessa auttaakseen, mutta oppija on arvokas ja hyvä jo nyt sellaisena kuin on. Ohjaajan täytyy hyväksyä oppija. Hyväksynnän puute voi ilmetä esimerkiksi niin, että oppija kokee, ettei ikinä riitä ohjaajalleen.

Heikot vuorovaikutustaidot tai hyväksynnän puute vaikuttavat kielteisesti turvallisuuden tunteen kehittymiseen. Haastateltava C kertoi, että turvallisuuden tunne ei pääse syntymään, mikäli oppija kokee, ettei ohjaaja hyväksy häntä. Ohjaajan täytyy pystyä osoittamaan hyväksyntä omalla toiminnallaan. Kun ohjaaja esimerkiksi havaitsee oppijan äänenkäyttötavasta asioita, joita voisi olla hyvä lähteä muuttamaan, hän ei voi töksäyttää oppijalle, että hänen tapansa tuottaa ääntä on väärä ja seuraavaksi opetellaan oikea tapa. Hyväksyntään liittyy myös tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus. Haastateltava B kertoikin, että ohjaajan ei pidä arvottaa oppijaa hänen taitotasonsa mukaan. Ohjaajan pitää pyrkiä suhtautumaan jokaisen oppijan asioihin ja kehittymiseen intohimolla, oli oppijan taso mikä tahansa. Oppijoita tulee siis pyrkiä kohtelemaan aina tasa-arvoisesti ja oikeudenmukaisesti. Haastateltava C mainitsi myös, että ohjaajan täytyy pystyä vuorovaikuttamaan monenlaisten oppijoiden kanssa. Vuorovaikutussuhteen vastuu on aina molemmilla osapuolilla, mutta ohjaajan täytyy olla valmis ottamaan vastaan erilaisia ihmisiä. Myös haastateltava E kertoi, että mikäli tunneilla ei ole salliva ilmapiiri, oppija yrittää helposti toimia ohjaajan mieliksi. Oppijan ei pitäisi joutua toimimaan tiukasti ohjaajan tahdon mukaan, täysin vastoin omaa kiinnostustaan. Oppijan ei pitäisi myöskään joutua esittämään tunneilla mitään, mitä ei oikeasti ole. Ohjaajan pitäisi hyväksynnän kautta luoda tunneille ilmapiiri, jossa oppija saa olla oma itsensä.

Haastateltava B mainitsi myös, että mikäli ohjaaja haluaa fyysisesti koskea oppijaan, hänen täytyy ehdottomasti kysyä lupa. Luvatta koskeminen ei ole sallittua, eivätkä esimerkiksi kovat tai seksuaaliset kosketukset kuulu laulutunneille koskaan.

6.1.3 Sanallinen viestintä ja kehonkieli

Sanallinen ja kehollinen viestintä on vuorovaikutusta. Aihe sai kuitenkin oman alateemansa, koska haastateltavat kertoivat useaan otteeseen sekä puhumisen piirteistä että kehonkielestä. Haastateltava A kertoi, että ohjaajan on hyvä ohjeistaa oppijaa avoimeen kommunikaatioon ja rohkaista tätä viestimään asioista sanallisesti tai tarvittaessa myös kirjallisesti. Rauhallisesti asioista keskusteleminen kuljettaa kohti toimivaa vuorovaikutusta. Erityisesti uusien oppijoiden kanssa on aluksi hyvä istua alas ja tutustua hieman, jotta oppija saa kertoa itsestään, ja laulutunnille syntyy heti keskustelun ilmapiiri. Oppijalle täytyy luoda tila, jossa hän saa puhua ja kertoa jos haluaa, mutta siihen ei velvoiteta tai painosteta.

Haastateltavat A, C, D ja E kuvailivat, millä tavalla ohjaajan kannattaa puhua oppijalle. Turvallisuutta tuo se, että ohjaaja pysyy rauhallisena. Vaikka oppija olisi tunteen vallassa ja esimerkiksi hermostuisi, ohjaaja ei silti hermostu. Oppijan kohtaamisessa saa muutenkin olla läsnä rauha ja lempeys. Myös ohjeita annettaessa rauhallisuus ja selkeys on hyvä asia. Sanat ovat merkityksellisiä ja niiden kanssa on hyvä olla tarkka, sillä on sanoilla helppo sivaltaa vahingossa. Oppija suhtautuu usein ohjaajan sanoihin tietyllä vakavuudella, ja ajattelemattomat sanavalinnat tai vuorovaikutustaitojen puute voivat näyttytyä oppijalle esimerkiksi arvosteluna tai lokeroitina. Joskus ohjaaja muotoilee asioita kömpelösti, mutta onneksi aina voi keskustella, avata ajatuksiaan ja kertoa, mitä todella tarkoittaa. Myös haastateltava E mainitsi, että ohjaajan kannattaa valita sanansa tarkasti, koska yksittäinenkin ikävä tölväisy voi jäädä oppijan mieleen kummittelemaan. Kannattaa opetella palautteenantajana myönteisten asioiden huomioimisen ja rohkaisun kautta toimiminen.

Haastateltavat B ja C kertoivat myös huumorin merkityksestä. Etenkin pelokkaiden ja epävarmojen oppijoiden kanssa huumorin ja hassuttelun tärkeys korostuu. Huumori on hyvä keino käsitellä vaikeita tunteita. Ohjaajan oma heittäytyminen ja esimerkki ovat hyvä keino luoda vapautuneisuutta laulutuntitilanteeseen.

Kaikkien haastateltavien mielestä laulutunnin aloitus ja oppijan havainnointi olivat mainittavan arvoisia seikkoja. Haastateltava C kuvaili oppijan havainnoimisen tärkeyttä. Kun oppija astuu ovesta sisään, hänestä kannattaa yrittää havaita, mikä päivän vireystila ja tunnelma on. Kehonkieltä arvioimalla voi tehdä joitakin päätelmiä, mutta sen lisäksi on hyvä kysyä alkuun oppijan kuulumisia tai päivän olotilaa. Siitä asiasta lähetään rakentamaan polkua siihen, mitä sinä päivänä on tarkoitus opetuksen näkökulmasta tehdä. Haastateltava B kertoi, että tuntien alussa on hyvä kysyä, mitä oppilaalle kuuluu tai mitä hänen päivänsä on sujunut. Tämä kertoo oppijalle, että ohjaaja välittää hänestä, mutta tarjoaa myös tärkeää tietoa siitä, kuinka ohjaaja lähestyy tunnin asioita. Haastateltava E puhui oppijan olotilan aistimisesta. Ihmisestä on yleensä aistittavissa, millaisella mielellä hän on. Havainnointi on tärkeää, mutta sen lisäksi ohjaajan kannattaa esittää kysymyksiä ja kehittää myös yhteistä sanallista viestintää. Tunnin alussa saattaa käydä ilmi jotain, mikä vaikuttaa tunnin kulkuun. Myös haastateltava D kertoi tunnin aloituksen merkityksestä. Tunnin alussa täytyy ottaa hetki sille, että ohjaaja kohtaa oppijan ja aistii, miten on hyvä edetä sinä päivänä.

Keskustelussa on hyvä selvittää oppijan päivän tunnelma sekä laulamiseen liittyviä tietoja, kuten mitä oppija on harjoitellut ja kuinka se on sujunut. Myös oppijan toiveita täytyy kuunnella ja pyrkiä

toteuttamaan niitä mahdollisuuksien mukaan. Haastateltava B kuvaili myös, että ohjaajat ovat usein ahkeria puhumaan ja ovat paljon äänessä laulutunnin aikana. Kannattaa muistaa, että välillä on hyvä olla hiljaa ja keskittyä kuuntelemiseen.

Kehollisten eleiden merkitys nousi esiin useassa haastattelussa. Haastateltava D kertoi, että erilaisilla eleillä on iso merkitys. Sekä sanallisesta että sanattomasta viestinnästä kannattaa olla tietoinen, ja ohjaajan on hyvä reflektoida omaa tekemistään. Ohjaajan on hyvä miettiä esimerkiksi katsekontaktin merkitystä, omaa kehonkieltään, äänensävyään ja puheen tempoa. Myös haastateltavat B ja E korostivat ohjaajan katsekontaktin tärkeyttä. Katsekontaktilla on olennainen rooli vuorovaikutuksessa ylipäätään, mutta erityisesti ohjaajan tai auktoriteetin katseella on painoarvoa. Katse voi olla hyväksyvä, mutta oppija voi silti kokea sen erittäin paineistavana asiana. Ohjaajan on hyvä ymmärtää katseen merkitys ja olla sensitiivinen. Oppijalle voi myös sanoittaa sitä, että ohjaaja on hänen puolellaan ja hän katsoo oppijaa siksi, että voisi auttaa häntä. Oppijan toiveet kannattaa joka tapauksessa ottaa huomioon.

Yhteisen vuorovaikutuksen kehittäminen on tärkeää, jotta ohjaaja ja oppija pystyvät rakentamaan opetuksesta molemmille mielekästä. Haastateltava D puhui siitä, että ohjaajan tulee tietää, millä aikataululla mitäänkin pitää tehdä, mutta mahdollisuuksien mukaan oppijan toiveita kannattaa integroida tekemiseen. On myös hyvä huomioida, ettei ohjaajan aikataulusuunnitelma välttämättä etene samassa tahdissa oppijan toiveiden kanssa. Silloin kannattaa tarkastella, kuinka paljon vapauksia on mahdollista ottaa ja toisaalta ohjaajan kannattaa luottaa omaan osaamiseensa esimerkiksi asioiden käsittelyn järjestyksen kanssa. Laulun opetteleminen on kaikille erilainen ja eri mittainen matka, ja asioita käsitellään hieman eri tavalla eri vaiheissa. Ratkaisujen tulisi aina perustua siihen, että ne edesauttavat oppijan oppimista, mutta oppijalla on sellainen olo, että hänelläkin on mahdollisuus vaikuttaa, ja tunnelma on yleisesti myönteinen ja turvallinen. Opetuksen painopisteen tulisi olla siinä, mitä oppija jo osaa, ja millä tavalla sen oheen voidaan rakentaa uutta osaamista. Ensiarvoisen tärkeää on viedä kiireen tuntu pois tekemisestä. Rauhallisena on mahdollista alkaa kuuntelemaan ja ymmärryksen kautta luottamaan.

6.2 Teema 2: Ohjaajan pedagogiset taidot

6.2.1 Avoimuus ja rehellisyys

Ohjaajan taidoilla on haastateltavien mukaan iso merkitys. He kertoivat sekä teknisempien taitojen tärkeydestä että vuorovaikutus- ja tunnetaidoista. Heidän kertomastaan kuului läpi, että pedagogin taitoihin kytkeytyy vahvasti nimenomaan monet sosiaaliset taidot musiikillisen osaamisen lisäksi. Haastateltava E kertoi, että ohjaaja voi esimerkiksi avata omaa opetusfilosofiaansa oppijalle. Kaikki ohjaajat ovat erilaisia, joten on hyvä tehdä itselleen selväksi, millainen ohjaaja on, jotta asiaa kykenee sanoittamaan myös oppijalle. Avoimuus ja rehellisyys luovat turvallisuutta. Haastateltava A mainitsi myös inhimillisyyden merkityksen. Ohjaajan on hyvä osoittaa oma ihmisyytensä ja keskeneräisyytensä eikä pyrkiä luomaan illuusiota siitä, että olisi jollain tavalla kaikkivoipa tai kaikkietävä. Ohjaajan aitous, läsnäolo, kuunteleminen ja rohkaisu ovat tärkeitä asioita, ja esimerkiksi joskus ohjaajan omien kokemusten jakaminen voi auttaa oppijaa jännityksen tai muun vaikean tunteen kanssa.

Haastateltava B jakoi ajatuksiaan opetuskulttuurista ja sen murroksesta. Hänen mukaansa on hyvä, että nykyisessä opetuskulttuurissa murretaan sitä ajatusta, että ohjaaja on kaikkietävä hahmo, joka ohjaa oppijaa ylhäältä käsin. Oppilaslähtöisyys on hyvä ja tärkeä suunta.

Myös haastateltava D mainitsi, että ohjaaja voi laulutunnilla tiputtaa ylimääräisen auktoriteetin korostamisen pois omasta tekemisestään. Oppijan pitäisi tuntea, että ohjaaja ja oppija ovat ihmisinä samalla viivalla ja tekevät matkaa yhdessä, vaikka toinen onkin ohjaaja ja toinen oppija. Myös rehellisyyden merkitys nousi esiin. Haastateltava C:n mukaan luottamus ei pääse kehittymään, mikäli ohjaaja ei ole rehellinen. On osa ohjaajan ammattitaitoa osata tunnistaa omat vahvuudet ja kehityskohteet osaamisessa ja opettajuudessa. Mikäli oppija havaitsee, että ohjaaja yrittää esittää tietäväistä jonkin asian tiimoilta, oppijan voi olla vaikea luottaa ohjaajan ammattitaitoon. Rehellisyyttä on myös olla avoin niistä asioista, joita ei osaa. Ei tarvitse esittää asiantuntijaa sellaisilla osa-alueilla, joista ei oikeasti tiedä. Opetettava asia täytyy itse tuntea ja sisäistää, jotta sitä voi opettaa.

6.2.2 Tiedot ja taidot

Ilmapiiri on oleellinen osa oppimista. Haastateltava A kertoi, että ohjaajan pitäisi luoda tunneille sellainen ilmapiiri, että oppija uskaltaa tulla tunnille, vaikka sen päivän olo tai tunteet olisivat haas-

tavampia. Ihminen voi saapua turvalliseen ympäristöön myös vaikeampien tunteiden kanssa. Tällöin ohjaajalla täytyy olla keinoja ottaa oppija vastaan ja soveltaa tekemistä siihen päivään sopivaksi. Tässä korostuu ohjaajan osaaminen, selkeät työkalut sekä soveltamiskyky. Haastateltava B kertoi, että ohjaajan täytyy reflektoida omaa tekemistään ja esimerkiksi omaa historiaa opetuksessa, jotta hän ymmärtää minkälaiset asiat toimivat ja mitkä eivät. On myös tyyppillistä, että ohjaaja lähtee siirtämään eteenpäin sellaista negatiivista toimintaa, jota on saanut itse osakseen. Tällaiset asiat pitää pystyä tunnistamaan ja käsittelemään, jotta ohjaaja voi tehdä itselleen selväksi, minkälainen pedagogi haluaa olla, ja miksi tietynlaiset kielteiset tavat tai asenteet pitää kitkeä pois omasta tekemisestä.

Pedagogisten taitojen tärkeys näkyy nimenomaan uuden opettelussa. Haastateltava D kuvaili, että ohjaajan pitää aina pystyä osoittamaan oppijalle, että asiat ovat mahdollisia, ja yhdessä tekemällä löytyy tulokulma, jonka kautta asian oppii. Ohjaajan vastuulla on vakuuttaa oppija siitä ja etsiä erilaisia tapoja lähestyä asioita. Haastateltava E mainitsi myös toiston merkityksen. Uuden opetteluun lisäksi laulutunneilla kannattaa toistaa jo opittuja asioita, jotta oppijalle pysyy koko ajan selkeänä, että hänellä on jo osaamista, ja sekä ohjaaja että oppija huomaavat sen. Haastateltavat A ja C kuvailivat ohjaajan ammattitaidon merkitystä. Ohjaajan täytyy olla omine taitoineen riittävän pitkällä, jotta hänellä on työkaluja viedä oppijaa eteenpäin, eli ohjaajaan pitää pystyä luottamaan myös teknisesti. Oppijan täytyy kokea, että ohjaajalla on riittävästi tietotaitoa viedä häntä eteenpäin. Ohjaajan vankka ammattitaito luo oppijalle turvallisuutta. Silloin oppijan ei tarvitse kokea epävarmuutta oppimisprosessista tai olla epätietoinen sen eri vaiheista. Ammattitaitoisessa ohjauksessa voi luottaa ohjaajan sanaan, ja ohjaaja osaa myös antaa sopivan määrän oikeanlaisia ohjeita oikeassa vaiheessa. Haastateltava D kertoi, että oppija kokee turvattomuutta, mikäli ohjaaja jyrää eteenpäin omaa agendaansa ja yrittää ohjata kaikkia oppijoita samanlaisella muotilla. Taitava ohjaaja osaa lukea tilannetta ja käyttää monipuolisesti erilaisia lähestymistapoja oppijan tarpeiden mukaan.

6.2.3 Ohjaajan ”tuntosarvet”

Ohjaajan ”tuntosarvilla” tarkoitetaan ohjaajan pedagogista herkkyyttä aistia oppijan olotilaa ja tarpeita. Tällainen herkkyys kehittyy ajan saatossa. Ohjaaja kykenee havaitsemaan pienistäkin eleistä oppijan tarpeet ja pystyy tekemään päätelmiä, millä tavalla kannattaa edetä. Otsikossa mainitaan

lystikkäästi ”tuntosarvet”, koska kaikki haastateltavat puhuivat aiheesta nimenomaan tuota ilmausta käyttäen.

Ohjaajalla täytyy olla ”tuntosarvet” ojossa, jotta tämä kykenee havainnoimaan oppijasta. mitä tämä tarvitsee. Pedagoginen herkkyys on tärkeää myös siksi, että ohjaaja kykenee luomaan yhteyden oppijaan. Aistimisen kautta voidaan tutkia esimerkiksi oppijan vireystilaa. Se tarjoaa tärkeää tietoa tunnin etenemisestä. Ohjaajan pitää pystyä mukauttamaan suunnitelmiaan ja sopeuttamaan tunnin asiat oppijan tarpeisiin. Joskus tuntisuunnitelmaa pitää muovata, joskus suunnitelman tilalle pitää ottaa jotain aivan muuta. Ohjaajalla täytyy olla herkä ”tuntosarvet” myös oppijan oman reviiirin hahmottamiseksi. Myös ohjaajan omaa tilaa täytyy kunnioittaa. Molempien osapuolten omien rajojen määrittäminen ja tunnustelu on tärkeää, jotta kumpikin voi toimia tilanteessa toista kunnioittaen. Oppijalle pitää viestiä, ettei hän ole tullut laulutunnille minkäänlaista laulusuoritusta varten. Varsinkin ohjaajan ja oppijan suhteen alkuvaiheessa ohjaajan on hyvä tutustua oppijaan, jotta selviää oppijan historia, sen hetkinen osaaminen sekä tavoitteet tulevaan. Keskustelun ja tekemisen kautta ohjaaja saa hiljalleen infoa oppijasta. Ohjaajan on tärkeää pitää ”tuntosarvet” herkillä varsinkin oppijalle haastavimpien osa-alueiden kanssa, jotka aiheuttavat usein kielteisiä tunnereaktioita. Ajan kanssa molemmat oppivat suhtautumaan tilanteeseen, ja ohjaaja oppii huomioimaan oppijan tarpeet.

6.3 Teema 3: Rakenteet ja tavoitteet

6.3.1 Strukturi

Kaikki haastateltavat kertoivat, että struktuurit ovat tärkeitä laulutunneilla. Haastateltava A mainitsi oppijalähtöisyydestä struktuurin yhteydessä. Jokaisella oppijalla on yksilölliset tarpeet. Osa tarvitsee tiukempaa struktuuria, osa taas rentoutuu, kun vapautta on riittävästi. Strukturi liittyy myös laulutuntitilanteen ulkopuolelle, kun oppijan on tarkoitus esimerkiksi harjoitella seuraavalle tunnille. Sitä varten on oleellista, että hän kykenee ennakoimaan riittävästi. Haastateltava B:n mukaan ennakointi on tärkeää, koska ihmisen aivot pitävät toistuvuudesta ja ennakoimisesta. On esimerkiksi hyvä kertoa oppijalle tulevan esiintymisen, näytön, tentin tai muun tärkeän päivän ajan kohta, jotta oppija kykenee suhteuttamaan oman tekemisensä siihen ja ottamaan itsekin vastuuta oppimisen etenemisestä.

Haastateltava C kertoi, että myös ulkoisilla ja ulkomusiikillisilla asioilla on merkitystä turvallisuuden tunteen rakentumisessa. Laulutuntitilan pitäisi olla sellainen, jossa on turvallisuuden tunnetta edistävät puitteet. On hyvä miettiä esimerkiksi tilaan asemoitumista. Aivot keskittyvät helposti ylimääräisiin asioihin, mikäli edessä on esimerkiksi avoin ikkuna ja ihminen on kääntyneenä sitä kohti. Oppija voi olla hyvä asettaa tilassa niin, ettei tämän edessä ole suoraan häiritseviä asioita. On hyvä miettiä, miten oppija tilassa on suhteessa tilan rakenteisiin, huonekaluihin sekä ohjaajaan. Oppija voi myös kaivata neuvoja siitä, mihin asettua luokassa. Jos ihminen pyydetään nurkkaan tai liian lähelle ohjaajaansa, tai esimerkiksi ovelle pääsyn tiellä on jokin este, voi oppija kokea turvattomuutta. Myös haastateltava E mainitsi fyysisen tilan merkityksestä kertoen, että struktuuria on sekä fyysisessä tilassa toimiminen että esimerkiksi laulutunnin erilaisten vaiheiden rakenne. Oppijalle on tärkeää, että hän tietää, miten tilassa toimitaan, ja että hänen olonsa on tehty tilassa mukavaksi. Tällöin on mahdollista keskittyä olennaiseen eli oppimiseen. Haastateltava C kertoi erilaisia konkreettisia asioita, joita voi olla hyvä miettiä oppimisympäristössä. Esimerkiksi jos ikkunasta näkyy jotain, mikä voi aiheuttaa turvattomuutta tai häiritsee, niin ikkunaan voi asentaa verhot. Ohjaajan persoona voi myös hyvin näkyä hänen omassa työtilassaan, mutta tilan kannattaisi olla sillä tavalla persoonaton, että sinne voi astella oppimaan minkälainen persoona tahansa.

”Struktuuri tuo turvaa. Että tietää mitä tapahtuu, ja missä järjestyksessä. Ja että mitä pitää tehdä kotona ja mitä seuraavalla tunnilla on luvassa.”

6.3.2 Rutiinit

Haastateltava E kertoi, että rutiinit lisäävät turvallisuuden tunteen kokemista laulutunnilla. Ohjaaja voi omalla selkeydellään ja johdonmukaisuudellaan auttaa struktuurien ja rutiinien muodostumisessa. Rutiinit tuovat turvaa. Myös haastateltava C:n mukaan rakenteet edistävät turvallisuuden tunnetta. Laulutunneilla on siis suotavaa olla jonkinlainen rakenne, jonka mukaan toimitaan. Tunnin kulussa voidaan seurata jonkinlaista kaavaa, vaikka siitä tarvittaessa myös poiketaan. Laulamissa on muutenkin käytännöllistä aloittaa virittäytymisellä ja lämmittelyillä, jotta keho ja mieli ovat sen jälkeen valmiita sisäistämään uutta ja harjoittelemaan. Haastateltava B antoi ohjeita siitä, minkälaisia rutiineja laulutunnille voisi rakentaa. Tunnin alussa hengitysharjoitukset ovat hyvä keino saada oppija juurtumaan hetkeen. Myös erilaiset ravistelut voivat toimia rentouttavana asiana tunnin alussa. Oppijaa voi ohjeistaa esimerkiksi mielikuvalla, että hän ravistelee kauemaksi kaikki asiat, jotka eivät liity laulutuntitilanteeseen. Sekä ohjaajan että oppijan virittäytyminen on tärkeää ja olisi hyvä, että molemmat saavuttaisivat sellaisen olotilan, jossa laulutunnilla on

lupa ja mahdollisuus keskittyä vain siihen hetkeen. Haastateltava B ehdotti myös, että ohjaajan olisi hyvä kehittää itselleen jonkinlainen tapa niin sanotusti puhdistaa ilmaa tai nollata tilanne työpäivän aikana oppijoiden välissä. Varsinkin herkäät ihmiset keräävät itseensä toisten tunteita ja asioita, joten olisi hyvä olla jokin tapa millä niistä pystyy päästämään irti tunnin päätteeksi. Näin tunteet ja asiat eivät kasaannu ohjaajan mieleen, ja hän pystyy aloittamaan aina mahdollisimman puhtaalta pöydältä seuraavan oppijan kanssa.

6.3.3 Tavoitteet

Haastateltavat B, C ja D kertoivat tavoitteiden merkityksestä turvallisuuden tunteen saavuttamisessa. Tavoitteiden asettaminen on tärkeää. Tavoitteita ei pidä asettaa liian korkealle, mutta niitä tulee silti olla. Oikeassa mittasuhteessa vaatiminen innostaa oppijaa, ja onnistumisen kokemukset tuntuvat tyydyttäviltä molempien osapuolten mielestä. Oppijalle olisi todella lamaannuttavaa, jos ohjaajasta välittyisi tunne, ettei oppija koskaan kykene yltämään joihinkin ohjaajan asettamiin standardeihin tai tavoitteisiin. Jos ohjaaja ei noteeraa oppijan kehitystä tai tavoitteet ovat jatkuvasti liian suuria, oppijalle tulee epäonnistunut olo. Oppimisen edistämiseksi ohjaajan kuulua kyetä pilkkomaan tavoitteet sopiviin paloihin ja tarjoilla niitä oppijalle oikeaan aikaan.

Haastateltava D kertoi, että opetuksen etenemisen hahmottaminen ja hallitseminen ovat osa ohjaajan ammattitaitoa. Esimerkiksi oppilaitosten opetussuunnitelmia ja agendoja täytyy työnkuvan puitteissa noudattaa, ja ohjaajan täytyy johdonmukaisesti käydä kaikki tarvittavat asiat läpi. Se pitäisi kuitenkin pystyä toteuttamaan niin, ettei oppijalle muodostu kiireen tuntua opittavien asioiden parissa tai kokemusta siitä, että tavoitteet ovat valtavat ja saavuttamattomissa. Ohjaajan pelisilmällä ja järjestelmällisyydellä on iso merkitys, jotta tämä kykenee pitämään ajatukset myös tulevaisuudessa, ja oppimisen kaari pysyy ohjaajan hyppysissä. Haastateltava B kertoi, että kun laulunopetukseen on asetettu tavoitteet, on ohjaajan tehtävä saada myös oppija hahmottamaan realiteetit sekä harjoittelun etenemiseen että tavoitteen saavuttamiseen liittyen. Vaikka ohjaaja on rehellinen ja kertoo selkeästi, miten asiat ovat, hän voi silti olla lempeä ja asetella sanansa niin, että oppijalle jää asiasta myönteinen olo.

7 Pohdinta

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutustua turvallisuuden ulottuvuuteen laulunopetuksessa ja sitä kautta kehittää erityisesti rytmimusiikin laulun yksilöopetusta. Työssä keskityttiin ohjaajan rooliin sekä elementteihin, joihin ohjaaja kykenee vaikuttamaan. Työn avulla selvitettiin, mitkä asiat vaikuttavat oppijan turvallisuudentunteeseen laulutunnilla, ja millaisia taitoja ja tietoja ohjaajalta edellytetään, jotta tämä kykenee luomaan turvalliselta tuntuvan ilmapiirin tuntitilanteeseen. Tutkimuskysymyksiä oli kaksi. Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä haluttiin tietää asioita, jotka vaikuttavat oppimistilanteessa oppijan turvallisuudentunteeseen. Toinen kysymys keskittyi ohjaajan taitoihin, eli miten ohjaaja luo turvalliselta tuntuvan oppimisympäristön tuntitilanteeseen.

Tutkimustulokset olivat luotettavia ja kiinnostavia ja ne vastasivat tutkimuskysymyksiin. Tietoperusta ja haastatteluaineisto tukivat hyvin toisiaan. Tietoperustaan kerättiin tietoa, joka osittain keskittyi hieman eri asioihin, kuin mitä haastattelujen teemoiksi nousi. Lähtökohtaisesti tietoperusta ja haastatteluaineisto kuitenkin täydensivät toisiaan, eikä varsinaisia ristiriitoja ole löydettävissä. Tietoperustassa käytetty kirjallisuus ja artikkelit tarjosivat sekä teoreettista tietoa että käytännön esimerkkejä, ja haastattelussa korostuivat nimenomaan ohjaajan työssä toimivien henkilöiden kokemus, ammattitaito sekä huomiot käytännöllisyyden näkökulmasta.

Haastattelujen vastauksista oli löydettävissä paljon tietoperustan kanssa yhteneväisiä ajatuksia. Esimerkiksi Ihmisen selittäminen mallien avulla -luvussa käytiin läpi David Rockin kehittämää SCARF-mallia, jossa yksi pääteema oli, että ennustettavuus on aivoille paljon tärkeämpää kuin vaihtelu. Aivot pyrkivät jatkuvasti ennakoimaan, mitä tapahtuu seuraavaksi. Ihmiselle on tarpeellista kokea, että hän kykenee vaikuttamaan asioihin. Ihminen esimerkiksi sietää painetta paremmin, kun tietää, että voi aidosti vaikuttaa tilanteeseen. (Poutanen 2021). Myös haastatteluista nousi yhdeksi pääteemaksi rakenteet ja tavoitteet. Haastattelutuloksissa todettiin, että struktuuri on merkittävä osa laulunopetusta, ja oppijalle on tärkeää, että hän kykenee ennakoimaan asioita riittävästi. Luvussa käytettiin esimerkkinä haastateltava B:n kertomaa, jonka mukaan ennakointi on tärkeää, koska ihmisen aivot pitävät toistuvuudesta ja ennakoimisesta. On esimerkiksi hyvä kertoa oppijalle tulevan esiintymisen, näytön, tentin tai muun tärkeän päivän ajankohta, jotta oppija kykenee suhteuttamaan oman tekemisensä siihen ja ottamaan itsekin vastuuta omasta tekemisestään. Toinen esimerkki tietoperustan ja haastattelutulosten yhteneväisyydestä liittyy luottamukseen. Luottamuksen yksi kulmakivistä on ohjaajan uskottavuus, joka vaikuttaa siihen, onko ohjaaja

oppijan mielestä uskottava lähde tiedonvälittäjänä (Hendricks 2018). Myös haastatteluiden perusteella ohjaajan osaamisella oli iso merkitys hänen luotettavuutensa suhteen. Opettajalla pitää olla sekä osaamista opetettavasta aiheesta että erilaisia työkaluja ja vuorovaikutukseen liittyviä taitoja asian välittämiseen. Voidaan päätellä, että näkökulma ja keinot onnistuivat sekä tietoperustaa kehitettäessä että tutkimushaastatteluiden toteutuksessa. Tietoperustan ja haastattelutulosten yhteneväisyys kertoo myös haastateltavien asiantuntijuudesta, koska tietoperustan taustalla olevassa materiaalissa kiinnitettiin huomiota kirjoittajan asiantuntevuuteen. Näin ollen samoja vastauksia antaneet ohjaajat osoittivat myös oman asiantuntijuutensa. Ohjaajien ammattitaidosta kieli myös haastatteluista saadun materiaalin runsaus sekä monipuolisuus ja laaja-alaisuus.

Aihetta voisi jatkotutkia esimerkiksi useampien eri tunteiden näkökulmasta tai paneutua turvallisuuden tunteeseen entistä syvällisemmin. Tunteiden ja eri osapuolten kokemusten tutkimisen kannalta voisi olla hyödyllistä laajentaa ja monipuolistaa haastateltavien joukkoa, ja aineistonkeruumenetelmänä voisi toimia hyvin esimerkiksi eläytymismenetelmä. Ennen kaikkea toivoisin tulevien tutkimusten yltävän myös klassisen musiikin opetukseen sekä ryhmäopetukseen.

8 Turvallisista mielin laulutunnilla – viisi vinkkiä ohjaajalle

Tietoperustan ja haastatteluiden pohjalta on kerätty liuta vinkkejä ohjaajille. Sekä tuoreet ohjaajat että kokeneet konkarit löytävät listasta arvokkaita ajatuksia, olivatpa ne uutta tietoa tai vanhan vahvistamista.

1. OLE LÄSNÄ JA HYVÄKSY

Ole läsnä siitä hetkestä alkaen, kun oppija astuu ovesta sisään. Pysy valppaana ja havainnoi oppijaa. Hyväksy sekä itsesi että oppija. Muista hyväksyä katse ja hyväksyä korva. Jokaisen turvallisuus rakentuu erilaisten asioiden kautta, eli oppijaa täytyy tarkkailla, jotta häntä oppii tuntemaan ja kykenee opettamaan häntä juuri hänelle toimivilla tavoilla. Pyri ymmärtämään erilaisuutta. Ihmiset tulevat yleensä helpoiten toimeen samanhenkisten ihmisten kanssa. Oma ajattelu voi ja pitää muovata, koska laulutunneilla vastaan tulee monenlaisia persoonia ja temperamentteja, ja myös heidät täytyy hyväksyä.

2. KUUNTELE

Kahden ihmisen vuorovaikutussuhteeseen ei ole selkeitä sääntöjä tai ohjeistusta, vaan kaikkien kanssa vuorovaikuttaminen toimii eri tavalla. Kohtaa oppija yksilönä ja pyri luomaan laulutunneille keskustelun ja avoimuuden kulttuuri, jossa saa halutessaan jakaa ajatuksia, mutta siihen ei painosteta. Kuuntele oppijaa herkällä korvalla. Kuuntele erityisesti sitä, mitä hän ei sano ääneen. Kuuntele ja kuule - ohjaajan täytyy myös sisäistää, mitä oppija viestii.

3. RAKENNA RAUHALLINEN JA MYÖNTEINEN OPPIMISYMPÄRISTÖ

Puutu ensimmäisenä oppijan olemukseen. Ihminen ei voi oppia uutta peloissaan, hätääntyneenä tai hermostuneena. Jos oppija on tunnereaktion vallassa, yritä purkaa tilannetta esimerkiksi keskustelun ja rohkaisun kautta. Lähde oppijan kanssa siitä, mitä hän jo osaa, ja kulje sopivin askelin kohti tavoitteita. Kun oppija on rauhallinen ja vastaanottavainen, hänen on mahdollista oppia uutta. Katso oppilasta silmiin ja puhu hänelle lempeästi. Sanoita kaikki hyvä, mitä näet ja kuulet. Yhdessä on helpompi uskaltaa. Laula oppijan kanssa. Muistakaa myös nau-tiskella musiikista yhdessä.

4. VALMISTAUDU HYVIN, MUTTA OLE VALMIS SOVELTAMAAN

Tunne itsesi, sekä omat rajasi että mahdollisuutesi. Perehdy opetettavaan aiheeseen mahdollisimman syvällisesti ja monipuolisesti. Tee oma olosi tunnilla mahdollisimman mukavaksi, uskalla heittäytyä ja antaudu tilanteelle. Uskalla päästää omista ambatioista ja suunnitelmista irti, jos ne eivät sovikaan siihen päivään. Luota omaan ammattitaitoosi. Ennen laulunopetustyötä olet kouluttautunut ja hankkinut ammattitaidon. Tiedät mitä tehdä. Jos et tiedä, selvitä. Hyväksy oppija sellaisena kuin hän kunakin päivänä tunnille saapuu. Vaikka sinulla olisi ohjaajana joku agenda ja tavoite, niin heitä se syrjään ja hyväksy, jos oppija sillä hetkellä olekaan valmis juuri siihen suunnitelmaan. Kun opetat teknisiä asioita, opeta sitä, mitä osaat. Muista pilkkoa asiat riittävän pieniin palasiin. Valmistaudu hyvin, mutta ole valmis poikkeamaan suunnitelmista. Jos ohjaajalla on itsellään varma olo ja struktuuri on selkeä, molempien osapuolten on mahdollista rentoutua.

5. TURVALLISUUDEN TUNNE RAKENTUU LUOTTAMUKSEN KAUTTA

Muista, että luottamus rakentuu pikkuhiljaa. Sitä pitää harjoitella. Jokaisen kanssa henkilöke-mia toimii eri tavalla, ja jokaisen kanssa vuorovaikutussuhde on yksilöllinen. Ääni on vahvasti

osa ihmisen persoonaa, eli laulutunneilla työskennellään hyvin henkilökohtaisella alueella, eikä ihminen avaa omaa persoonaansa sellaiselle henkilölle, jota arkailee tai pelkää. Siksi luottamuksen ja turvallisuuden rakentaminen on niin tärkeää.

Lähteet

Cygnel, S. 2021. Psykologinen turvallisuus: kaikilla on lupa olla oma itsensä. Telma-lehden artikkeli. Julkaistu 24.11.2021. Viitattu 17.2.2022. <https://telma-lehti.fi/psykologinen-turvallisuus>

Enwald, M., Henriksson, M-A., Kerkkäinen, K., Kuohukoski, M., Kärkkäinen, H. & Moisio, M. 2012. Turvallisudentunteen luominen opetuksessa. Ammatillisen opettajankoulutuksen kehittämishanke. Tampereen ammattikorkeakoulu, ammatillinen opettajakorkeakoulu. Viitattu 7.2.2022. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201205015642>

[Freese, P. 2021. Psykologinen turvallisuus – tietopaketti. Viitattu 17.2.2022. https://pekkafreese.com/psykologinen-turvallisuus/](https://pekkafreese.com/psykologinen-turvallisuus/)

Hendricks, K. 2018. Compassionate Music Teaching: A Framework for Motivation and Engagement in the 21st Century. Maryland: Rowman & Littlefield.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Huhtinen-Hilden, L. 2012. Herkät tuntosarvet musiikin opettamisessa. Julkaisussa Musiikkipedagogin käsikirja: vuorovaikutus ja kohtaaminen musiikinopetuksessa. Toim. Jordan-Kilkkki, P., Kauppinen, E. & Viitasalo-Korolainen, E. Helsinki: Opetushallitus.

Huotilainen, M. 2019. Näin aivot oppivat. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvoori, J. 2017. Tampere: Vastapaino.

Juhila, K. N.d. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja: Teemoittelu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/> Viitattu 3.5.2022.

Lindfors, E. 2012. Kohti turvallisempaa oppilaitosta! Oppilaitosten turvallisuuden ja turvallisuuskasvatuksen tutkimus- ja kehittämishaasteita. Tampereen yliopisto, Kasvatustieteiden yksikkö. Viitattu 17.2.2022. <https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8789-7>

Kanninen, K & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Juva: PS-kustannus

Poutanen, E-M. 2021. Sosiaaliset aivot ja psykologinen turvallisuus: SCARF-malli. NeuroLeadership Institute Finlandin blogi. Julkaistu 27.01.2021. Viitattu 16.1.2022. <https://neuroleadership.fi/blog/sosiaaliset-avot-ja-psykologinen-turvallisuus-scarf-malli/>

Maurola, N. 2021. Mitä psykologinen turvallisuus oikeastaan on? Great Place To Work®:in blogi. Viitattu 17.2.2022. <https://greatplacetowork.fi/blogit/mita-psykologinen-turvallisuus-oikeastaan-on/>

Pedagoginen turvallisuus. Opetushallitus 2022. Viitattu 7.2.2022. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/pedagoginen-turvallisuus>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi uudistettu laitos 2018. Helsinki: Tammi.

Turvallinen työympäristö. N.d. Opetusalan Ammattijärjestö OAJ. Viitattu 7.2.2022. <https://www.oaj.fi/tyoelamaopas/turvallinen-tyoymparisto/#hyvan-paivakodin-koulun-ja-oppilaitosrakennuksen-kriteerit>

Turvallisuuden johtaminen. Opetushallitus 2022. Viitattu 7.2.2022. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/turvallisuuden-johtaminen>

Turvallisuuden tunteen yhteys kehoon ja mieleen. Coronaria Oy:n blogi. Julkaistu 19.2.2020. Viitattu 7.2.2022. <https://www.coronaria.fi/asiakkaana-kuntoutus-ja-terapiapalveluissa/blogi/turvallisuuden-tunteen-yhteys-kehoon-ja-mieleen>

